

NOWAK LESZEK – filozof, metodolog, ur. 7 I 1943 w Więckowicach k. Brzeska (w Małopolsce), zm. 20 X 2009 w Poznaniu.

Studiował prawo na UAM w Poznaniu oraz filozofię na UW w Warszawie. Był uczniem J. Kotarbińskiej, J. Giedymina, Cz. Znamierowskiego i Z. Ziemińskiego. W latach 1965–1970 pracował w Zakładzie Prawniczych Zastosowań Logiki UAM, a od 1970 w Instytucie Filozofii UAM. Początkowo zajmował się zastosowaniami logiki i semiotyki w prawoznawstwie. W 1967 obronił doktorat z teorii prawa, na podstawie pracy *Problemy znaczenia i obowiązywania normy prawnej a funkcje semiotyczne języka* (napisanej pod kierunkiem Ziemińskiego). Pod koniec lat 60. zajął się problematyką metodologiczną. Opublikował z J. Kmitą *Studia nad teoretycznymi podstawami humanistyki* (Pz 1968), które zapoczątkowały działalność tzw. poznańskiej szkoły metodologicznej. W 1970 ukończył rozprawę habilitacyjną *U metodologicznych podstaw „Kapitału” Karola Marksa*. W pierwszej poł. lat 70. pracował nad oryginalną koncepcją metodologiczną, nazwaną „idealizacyjną teorią nauki”. W 1976 został prof. nadzwyczajnym. Zaczął rozwijać koncepcję „nie-Marksowskiego materializmu historycznego”, wyrosłą z krytyki niektórych założeń teorii K. Marksa. Wywołało to nieprzychylną reakcję ówczesnych władz PRL. W 1981 włączył się aktywnie w działalność ruchu społecznego „Solidarność”. 13 XII 1981, po wprowadzeniu stanu wojennego w Polsce, był internowany. Przebywał w więzieniu do grudnia 1982. Z powodów politycznych został zawieszony w październiku 1984, a w styczniu 1985 pozbawiony pracy na uniwersytecie. Od 1988 był stypendystą m.in. Università degli Studi di Catania, Freie Universität Berlin, Australian National University w Canberze, Netherlands Institute for Advanced Study in the Humanities and Social Sciences w Wassenaar oraz Institute for Advanced Study in Berlin. W 1989, w wyniku przemian politycznych w Polsce, powrócił do pracy w Instytucie Filozofii UAM. Od końca lat 80. zajmował się zagadnieniami metafizycznymi i konstruowaniem systemu metafizycznego, nazwanego „metafizyką unitarną”, który rozwijał do końca życia. Od poł. lat 70. był wydawcą serii książkowej publikowanej w Holandii „Poznań Studies in the Philosophy of the Sciences and the Humanities” (do 2009 ukazało się 97 tomów). N. jest autorem kilku teorii naukowych.

Najważniejsze prace N.: *Zasady marksistowskiej filozofii nauki* (Wwa 1974); *Wstęp do idealizacyjnej teorii nauki* (Wwa 1977); *The Structure of*

Idealization. Towards a Systematic Interpretation of the Marxian Idea of Science (Dor 1980); *Property and Power. Towards a Non-Marxian Historical Materialism* (Dor 1983); *Power and Civil Society. Toward a Dynamic Theory of Real Socialism* (NY 1991); *U podstaw teorii socjalizmu* (I–III, Pz 1991); *Byt i myśl. U podstaw negatywistycznej metafizyki unitarnej* (I–III, Pz 1998–2007); *Gombrowicz. Człowiek wobec ludzi* (Wwa 2000); *Idealization X: The Richness of Idealization* (z I. Nowakową, A 2000).

IDEALIZACYJNA KONCEPCJA NAUKI. Syntetyczny wykład tej teorii zawiera praca *Zasady marksistowskiej filozofii nauki*. Koncepcja ta wyrasta z przekonania, że teoria naukowa nie jest ani zbiorem uogólnionych faktów, ani systemem hipotetyczno-dedukcyjnym. Składa się na nią szereg modeli, z których pierwszy jest budowany jako najbardziej wyidealizowany. Następnie buduje się modele, które stopniowo korygują i komplikują prosty obraz świata, przedstawiony w modelu pierwszym.

Elementy tak rozumianej procedury metodologicznej odnalazł N. w *Kapitale* Marksa. W pierwszej poł. lat 70. rozwinął tę ideę w oryginalną koncepcję metodologiczną, dotyczącą znaczenia idealizacji w naukach przyrodniczych i humanistycznych. Wraz z zespołem uczniów i współpracowników (m.in. J. Brzeziński, J. Burbelka, A. Klawiter, I. Nowakowa, W. Patryas, K. Łastowski, R. Zielińska) N. przekształcił tę koncepcję w wielomodelową, systematyczną teorię nauki. Analizowano w niej takie problemy jak: status praw naukowych, model wyjaśniania, model sprawdzania empirycznego, relacja pomiędzy kolejnymi teoriami naukowymi.

W latach 70. teoria N. wzbudziła w środowisku metodologów pol. spore zainteresowanie i wywołała ożywioną dyskusję, w której brali udział m.in. S. Amsterdamski, T. Batóg, W. Krajewski, J. Topolski. Po publikacji w 1980 książki *The Structure of Idealization*, koncepcja spotkała się z żywym oddźwiękiem również poza Polską (m.in. w Holandii – T. A. F. Kuipers, B. Hamminga; w Wielkiej Brytanii – N. Cartwright; w krajach skandynawskich – M. Kuokkanen, I. Niiniluoto; we Włoszech – F. Coniglione). W ramach serii „Poznań Studies in the Philosophy of Sciences and the Humanities” od 1990 ukazuje się podseria poświęcona zagadnieniom idealizacji w nauce – „Idealization” (do 2009 ukazało się 13 tomów).

ADAPTACYJNA INTERPRETACJA MATERIALIZMU HISTORYCZNEGO I NIE-

MARKSOWSKI MATERIALIZM HISTORYCZNY. N. stwierdził w tej teorii, że najważniejsze zależności materializmu historycznego mają charakter adaptacyjny, a nie przyczynowy. Decyduje to o postaci mechanizmów rządzących wyłanianiem się formacji społecznych – upowszechnianiem się określonych systemów produkcji, systemów ideowych itd. Zainteresowanie modelami procesu społecznego doprowadziło N. do zaproponowania teorii nie-Marksowskiego materializmu historycznego, pomyślanej jako alternatywa wobec Marksowskiego materializmu historycznego. Główną tezę tej teorii jest twierdzenie, że w społeczeństwie zachodzą 3 niezależne od siebie podziały klasowe, występujące w sferach gospodarki, kultury i polityki. Ich wynikiem są rozróżnienia na klasy właścicieli i bezpośrednich producentów (w sferze ekonomicznej), władców i obywateli (w sferze politycznej) oraz kapłańską i wiernych (w sferze kultury). W efekcie zaostrenia się i kumulacji podziałów powstają różne typy społeczeństw klasowych oraz supraklasowych, czyli takich, w których jedna klasa kontroluje politykę i kulturę (fasyzm) lub politykę, gospodarkę i kulturę (komunizm). Ta teoria społeczna wzbogacona została następnie o podstawę antropologiczną w postaci nie-ewangelicznego modelu człowieka, w którym N. wskazuje na niektóre ograniczenia racjonalistycznego modelu jednostki oraz etyki chrześcijańskiej.

Nie-Marksowski materializm historyczny wraz z adaptacyjną interpretacją materializmu historycznego oraz opracowana przez N. analityczna teoria władzy są pol. wersją marksizmu analitycznego (analytical Marxism) – prężnego nurtu badawczego (m.in. G. A. Cohen, J. Roemer, J. Elster, A. Wood), wzbogacającego myśl Marksa w narzędzia pojęciowe zaczerpnięte ze współczesnej filozofii analitycznej.

NEGATYWISTYCZNA METAFIZYKA UNITARNA. W ostatnim okresie pracy naukowej N. koncentrował się na zagadnieniach metafizycznych, czego efektem było zaproponowanie systemu negatywistycznej metafizyki unitarnej. Opiera się on na założeniach wielości światów, atrybutywizmu (podstawową kategorią są własności) i negatywności istnienia („istnieć” oznacza zawierać pewien „brak”). Podejmuje się w nim fundamentalne w metafizyce zagadnienia dotyczące bytu i istnienia. Koncepcja jest próbą analitycznej konceptualizacji zjawiska negatywności (nicości, braku), o którą – stwierdził N. – „ocieramy się stale”, np. w naszym myśleniu, w języku oraz w wytworach sztuki czy religii. Negatywność w sensie uproszczonym, jest elementem składowym

rzeczywistości i uczestniczy w istnieniu oraz w przyczynowości (zob. *Byt i myśl*, I). Negatywistyczną interpretację nadaje się również kategoriom temporalnym: czasowi, zmianie, wieczności (tamże, II). W tym samym negatywistycznym języku tworzy się koncepcję absolutu i jego wyłaniania oraz wprowadza pojęcie ciała (tamże, III). System metafizyczny N. konstruowany jest w sposób idealizacyjny. Oznacza to, że poszczególne zagadnienie zostały opracowane w postaci coraz bardziej złożonych modeli. Jest to zgodne z postulatem konstrukcyjnym, sformułowanym przez N. w ramach idealizacyjnej teorii nauki.

Leszek N. [autobiogram], RuF 43 (1986) nr 3–4, 363–369, 56 (1999) nr 3–4, 495–501; *Poczet wielkopolskich członków Polskiej Akademii Nauk* (oprac. A. Marciniak, D. Gołaś), Pz 2000, 265–267; *Odwaga filozofowania. Leszkowi N. w darze*, Pz 2002 (bibliogr. prac N., 23–60); K. Brzechczyn, *N. Leszek*, w: *Słownik filozofów polskich*, Pz 2006², 127–129; *The Courage of Doing Philosophy. Essays Presented to Leszek N.*, A 2007.

Piotr Przybysz